

کلیسای سنت استپانوس • کمپس‌ها، ایران

ولیعهد قاجار چگونه دو قرن پیش زمینه‌ساز ثبت آثار تاریخی در یونسکو شد؟

فرمان عباس میرزا برای مرمت کلیساهای ارامنه

گزارش

زهره کشوری

دبیر گروه زیست‌بوم

عباس میرزا قاجار نقش ویژه‌ای در ثبت جهانی کلیساهای ایران در فهرست جهانی یونسکو دارد. نه اینکه ۲۰۰ سال پیش دستور تهیه پرونده ثبت جهانی کلیساهای ارامنه در جلفا و جالدران راداده باشد یا بعد از جنگ‌های ایران و روس و ایران و عثمانی اجازه داده باشد، پرونده تکمیل شود، نه! اصلاً مگر در دو قرن پیش سازمانی بین‌المللی به نام «یونسکو» وجود داشت که او دستور تهیه پرونده را داده باشد؟ نه! اما عباس میرزا در ثبت جهانی کلیساهای در سال ۱۳۸۵ نقش داشت.

او بود که دستور داد خراج ارامنه را خرج مرمت کلیساهای ارامنه کنند. کمتر از دو قرن پس از او، کارشناسان ایرانی در اواخر دهه هشتاد، چهار کلیسای سنت استپانوس، قره کلیسا، چوپان و ننه مریم (زور زور) در آذربایجان شرقی و غربی را در فهرست جهانی یونسکو ثبت می‌کنند.

عباس میرزا، دنبال استراتژی مهم‌تری بود؛ ایجاد کمربند فرهنگی-حفاظتی در مرز ایران، به ارامنه کمک کرد تا با روسیه هم دست نشوند. «محمدامینیان» کارشناس میراث فرهنگی که مدیر پایگاه جهانی «تخت سلیمان» است به «ایران» می‌گوید: «الحق هم ارامنه با روس‌ها دست به یکی نشدند و با ایران رابطه خوبی داشتند. امینیان اعتقاد دارد همان کاری که سازمان منطقه آزاد ایران در مرز می‌کند آن روزها عباس میرزا انجام داد؛ حتی بهتر از امروز.

است وصل می‌کرد، همان روستایی که عهدنامه گلستان در آن بسته شد. آن روزها بیم آن می‌رفت که ارامنه با روس‌ها علیه ایران همدستان شوند. امینیان می‌گوید: «در زمان عباس میرزا و به دستور او آمدند و تک بناهای ارامنه را تعمیر و مرمت کردند. او مهم‌ترین آثار تعمیر شده توسط ولیعهد قاجاری را کلیسای سنت استپانوس و کلیسای قره کلیسا معرفی می‌کند.»

عباس میرزا، دنبال استراتژی مهم‌تری بود؛ ایجاد کمربند فرهنگی-حفاظتی در مرز ایران، به ارامنه کمک کرد تا با روسیه هم دست نشوند.

«الحق هم ارامنه با روس‌ها دست به یکی نشدند و با ایران رابطه خوبی داشتند.»

همان کاری که سازمان منطقه آزاد ایران در مرز می‌کند را آن روزها عباس میرزا انجام داد؛ حتی بهتر از امروز

زمین سوخته

عباس میرزا را شاهزاده اصلاح‌گر، خوشنام و ترقی‌خواه قاجاری می‌دانند اما کمتر کسی از او به عنوان «مرمت‌گر آثار تاریخی» یاد می‌کند. نه اینکه ولیعهد قاجاری با دست خودش، «ماله» برداشته باشد و مصالح روی مصالح گذاشته باشد و کلیساهای ارامنه، قلعه‌ها و آثار باقیمانده از صفویه را مرمت کرده باشد، نه! ماجرا طور دیگری بود. آن روزها که او حاکم آذربایجان شده بود، به گفته امینیان، از جلفای قدیم، پس از جنگ‌های بسیار، زمینی سوخته باقی مانده بود. جغرافیای آن روزهای جلفا از پل شکسته «ضیاء الملک» شروع می‌شد و به کلیسای ثبت جهانی شده چوپان می‌رسید. پل ضیاء الملک، مغزی است و آرس را از این سویعی ایران به آن سو که روستای «گلستان»

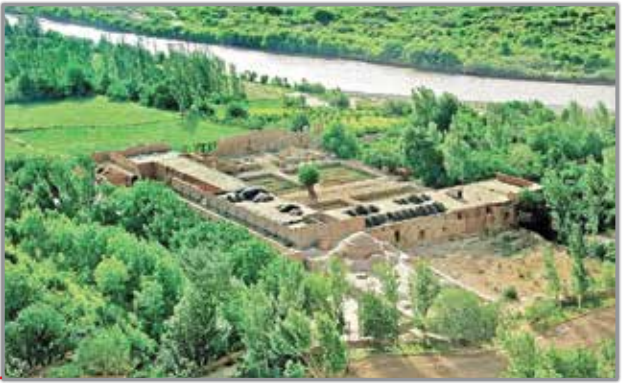
امینیان می‌گوید: «به نظر من «عباس میرزا» با توجه کردن به فرهنگ و مذهب ارامنه، کمربند حفاظتی، امنیتی و فرهنگی را ایجاد کرد که بسیار قدرتمندتر از ساختار نظامی است.» او اعتقاد دارد کاری که «عباس میرزا» برای ایجاد خط حفاظتی در مرز شمالی کشور کرد بسیار بزرگ‌تر از کارهایی است که امروز در منطقه آزاد انجام می‌گیرد. به گفته این کارشناس، آنچه در منطقه آزاد ارس انجام می‌گیرد، با جای پای عباس میرزا گذاشتن است. این کارشناس برای آنکه وضعیت جلفا در زمان عباس میرزا را شرح دهد تقبی به سال ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ می‌زند که با همکاران برای تهیه پرونده ثبت جهانی کلیساهای به منطقه رفته بودند. آن روزها هنوز پای منطقه آزاد به منطقه نرسیده بود. منطقه امنیتی بود. کسی اجازه نداشت به آن نزدیک شود. او می‌گوید: «چون زندگی در آنجا رواج نداشت. منطقه امنیتی بود اما منطقه آزاد که آمد زندگی آن به جریان افتاد. وقتی منطقه آزاد از آن منطقه امنیتی یک منطقه فرهنگی ساخت که حالا گردشگران می‌توانند بروند تا پل جلفا برای ادای احترام به سه سرباز که جلوی قشون روسیه ایستادند و جان دادند.» امینیان و همکاران هم یک نمایشگاه عکس در مرز برگزار کردند. خودش می‌گوید رفت ترکیه و نقشه‌های ترکیه را که وسعت ایران آن روزهای عباس میرزا را به تصویر کشیده بود در همین مرز به نمایش گذاشت تا آنها گستره ایران بزرگ فرهنگی را انکار نکنند و حرفشان خریدار نداشته باشد. خریداری که هزینه بی‌اطلاعی از واقعیت‌های تاریخ این مرز پراز حادثه است.

مجموعه کردشت

مجموعه کردشت را در مرز ایران -

ارمنستان مهم‌ترین پایگاه نظامی عباس میرزا می‌دانند. مجموعه‌ای که از صفوی‌ها به جا مانده بود. عباس میرزا، هم آن را مرمت می‌کند هم بخش‌های مهمی را به آن اضافه می‌کند تا آنطور که امینیان می‌گوید اگر لازم بود شاه ایران هم بیاید و دو ماه در آن اقامت کند و آب از آب تکان نخورد. این نکته را از آن جهت یادآوری می‌کند که واگذاری بهره‌برداری از مجموعه بناهای کردشت به رغم تلاش «صندوق توسعه صنایع دستی، فرش دستباف و احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی» هنوز به سرانجام نرسیده است. سرمایه‌گذاری که به آن آبروی اقامتی و پذیرایی بدهد و در مرز ایران و ارمنستان بتواند از گردشگران حرفه‌ای، پژوهشگران و تاریخ‌نویسان پذیرایی کند.

البته «علی اصغر رضائی‌نژاد»، معاون اقتصادی و سرمایه‌گذاری صندوق توسعه و احیای بناهای تاریخی به «ایران» می‌گوید: «مشکل مالی برای واگذاری مجموعه کردشت وجود ندارد.» او از مسائل موجود بر سر واگذاری بهره‌برداری از مجموعه کردشت به برخی ملاحظات و موانع یاد می‌کند و می‌گوید: «در صد رفع آنها هستیم. می‌توانم بگویم ۹۹ درصد این مسائل مرتفع شده است، کار بازاریابی و بازاریابی آن هم همینطور. ان‌شاء‌الله بعد از عید، بهره‌برداری از آن را به مزایده خواهیم گذاشت.» خلاصه که مجموعه کردشت جان می‌دهد برای اقامت توسط کسانی که می‌خواهند در تاریخ ایران پژوهش کنند؛ بویژه اگر بداندن عباس میرزا در همین نقطه برای ایران چه کرد. عباس میرزا به مجموعه دیدنی صفوی اضافه کرد.

کردشت، مقر اصلی فرماندهی عباس میرزا بود

روایتی از یک آیین سنتی ایرانی در آستانه نوروز

یک ملاقه برکت

گفت و گو

معصومه دیودار

خبرنگار

کاسه یا قایلمه فلزی می‌زنند تا صدایی ایجاد شود. بعد از آن شرکت‌کنندگان به خانه‌های همسایگان، اقوام و بزرگان محل می‌رفتند و با زدن ملاقه به در یا ظرفی که همراه داشتند، به نوعی حضور خود را اعلام می‌کردند.»

او ادامه داد: «دریافت هدایا یا خوراکی بخش دیگری از این مراسم بود چنانکه صاحبخانه که متوجه حضور این افراد می‌شد، معمولاً خوراکی‌هایی مانند نقل، آجیل، خرما، تخم‌مرغ، شیرینی محلی و گاهی پول خرد به آنها می‌داد. در برخی موارد، افراد بدون اینکه صحبت کنند، هدیه را گرفته و به خانه بعدی می‌رفتند تا هویشتان پنهان بماند.»

ملاقه ملاقه

طاهری صفی‌آبادی همچنین به مراسم ملاقه ملاقه در دیگر شهرهای خراسان بزرگ اشاره کرد و گفت: «این آیین سنتی نه تنها در صفی‌آباد، بلکه در سایر شهرها و روستاهای خراسان نیز با نام‌ها و جزئیات متفاوتی دیده شده است. در برخی از روستاهای نیشابور، مراسمی مشابه قاشق‌زنی در شب چهارشنبه‌سوری برگزار می‌شود که شباهت زیادی به ملاقه ملاقه دارد. در برخی از روستاهای سبزوار و خوشاب، مراسمی مشابه برگزار می‌شود، اما به جای استفاده از ملاقه و کاسه مسی، گاهی از چوب و زنگوله برای ایجاد صدا استفاده می‌شود. در این مناطق، افراد شرکت‌کننده نیز چادری بر سر می‌اندازند تا شناخته نشوند. در فوجان و درگر، آیین‌های مشابه ملاقه ملاقه معمولاً

مراسم ملاقه ملاقه می‌تواند بازمانده‌ای از آیین‌های کهن ایرانی باشد که در دوره‌های مختلف با فرهنگ اسلامی ترکیب شده و به شکل‌های مختلف در نقاط گوناگون خراسان حفظ شده است. این مراسم، تفاوت‌های محلی در اجرای اشعار یا جملاتی خاص هنگام زدن ملاقه به در خانه‌ها می‌خوانند. در برخی دیگر، صاحبخانه باید حدس بزند چه کسی پشت چادر پنهان شده و اگر حدسش درست باشد، هدیه بیشتری می‌دهد.»

بازمانده‌ای از آیین‌های کهن ایرانی

طاهری صفی‌آبادی اذعان کرد: «این مراسم می‌تواند بازمانده‌ای از آیین‌های کهن ایرانی باشد که در دوره‌های مختلف با فرهنگ اسلامی ترکیب شده و به شکل‌های مختلف در نقاط گوناگون خراسان حفظ شده است.» او در خصوص معنای نمادین و فلسفه مراسم اظهار کرد: «این رسم بازمانده‌ای از آیین‌های پیش از اسلام است که بعدها با فرهنگ اسلامی ترکیب شده و به عنوان بخشی از سنت‌های نوروزی و مذهبی در منطقه باقی مانده است. این رسم نوعی طلب برکت برای سال جدید بود. افراد محله در این مراسم شرکت می‌کردند و همسایه‌ها از یکدیگر یاد می‌کردند که سبب تقویت همبستگی اجتماعی می‌شد. یک آیین شاد و سرگرم‌کننده بود و برای کودکان و نوجوانان، این مراسم جنبه تفریحی

سؤال که آیا این مراسم هنوز هم اجرا می‌شود، اظهار کرد: «با تغییر سبک زندگی، این آیین در بسیاری از شهرها روبه فراموشی است، اما در برخی از روستاهای خراسان، هنوز هم به صورت محدود برگزار می‌شود. با می‌شد. همچنین گاهی این رسم در جشن‌های سنتی یا آغاز سال جدید نیز دیده می‌شد.» او در پاسخ به این

شب چهارشنبه‌سوری

این تاریخ پژوه در خصوص زمان برگزاری این مراسم در صفی‌آباد و سایر شهرهای خراسان گفت: «در برخی از مناطق، این مراسم در شب چهارشنبه‌سوری برگزار می‌شود. همچنین گاهی این رسم در جشن‌های سنتی یا آغاز سال جدید نیز دیده می‌شد.» او در پاسخ به این

و هیجان‌انگیز داشت، زیرا ناشناس بودن و گرفتن خوراکی از مردم، نوعی بازی سنتی محسوب می‌شد.»

عکس نوشت

انقراض با آخرین سرعت

فعالان و کارشناسان محیط زیست سال‌ها تلاش کردند که سرعت قانونی جاده میامی-عباس‌آباد را برای جلوگیری از تصادف آخرین یوزه‌های بازمانده به ۹۰ برسانند اما خبرها از جلسه ستاد نوروزی سمنان می‌گوید که پلیس راه و برخی از مسئولان استان قصد دارند تا این سرعت را به ۱۱۰ برسانند. آن هم در زمانی که مجموعه دولت در حال ارزیابی برای اطلاع‌رسانی بیشتر به مردم درباره پوشش «نه به تصادف» و ترغیب آنها به کاهش سرعت است. جاده میامی - عباس‌آباد از دل زیستگاه توران (تها) زیستگاه زاوور یوز پلنگ آسیایی) می‌گذرد و تاکنون ۱۳ یوزپلنگ در این مسیر جان باخته‌اند. این خبر در آستانه شروع سفرهای نوروزی بهت را به چهره فعالان

رونمایی از قرآن یاقوت مستعصمی

قرآن به خط یاقوت مستعصمی یکی از نفیس‌ترین قرآن‌های موجود است. جمال‌الدین یاقوت مستعصمی معروف به «قیل‌الکتاب» از بزرگ‌ترین خوشنویسان دوره ایلخانی است. هنرمندی ادیب، عالمی فاضل، شاعری توانا و خوشنویسی بی‌بدیل که توانست پایه خط را به جایگاهی رفیع برساند. یاقوت شیوه این یوباب را دنبال کرد و در نهایت آن را به کمال رساند. کتابت کلام‌الله در طول تاریخ از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و هست. یاقوت از غلامان و خدمتکاران مستعصم بالله، آخرین خلیفه عباسی (۶۴۵-۶۴۶ هجری قمری) و از دست‌پروردگان وی بود. به همین جهت است که یاقوت توانست لقب مستعصمی را از آن خود کند. وی شاگردان زیادی را در مکتب خویش پرورش داد که هر کدام در جای خود از استادان بنام دوره خود هستند.

